

Huumori eduskunnan täysistunnossa

JANNE ZAREFF

TIIVISTELMÄ Tässä tutkimuksessa käsitellään Suomen eduskunnan täysistunnoissa 21.6., 22.6. ja 27.6.2023 käytettyä huumoria. Tuolloin eduskunta käsitteli Petteri Orpon vasta nimitetyn hallituksen tiedoksianto hallitusohjelmastaan. Tutkimuksessa todetaan kaikkien puolueiden käyttävän erilaisia huumorin muotoja *parlamentarisessa puheessa*. Aineistosta tunnistetut *humoristiset lausahdukset* (N=283) olivat pääosin tarkoitettuja halventamaan vastapuolta hallitus–oppositio-vastakkainasettelussa. Puolueista hallitusta edustanut, oikeistopopulistinen perussuomalaiset oli puolueista ylivoimaisesti useimmin huumorin kohteena. Se oli huumorin kohde paljon useammin kuin pääministeripuolue kokoomus tai mikään oppositiopuolue. Keskusta oli puolestaan oppositiopuolueista selkeästi useimmin huumorin kohteena. Näiden havaintojen pohjalta tutkimuksessa arvioidaan, että tietynlaiset ristiriitaisuudet voivat altistaa poliittisen toimijan kilpailijoiden huumorin kohteeksi.

Avainsanat: huumori, sarkasmi, parlamentaarinen puhe, eduskunta

JOHDANTO

Poliittisen huumorin rooli yhteiskunnallisessa keskustelussa on noussut kasvavan populaarin ja akateemisen mielenkiinnon kohteeksi viime vuosikymmeninä myös Suomessa. Tutkimus on toistaiseksi keskittynyt pääasiassa parlamentaarisen toiminnan ulkopuolelta tulevaan yhteiskunnalliseen kommentaariin, kuten poliittiseen satiiriin televisiossa (Koivukoski 2019, Koivukoski ja Ödmark 2020, Kolehmainen 2015, Zareff 2020), huumoriin journalismissa (Renvall ja Reunanen 1998, Zareff 2012), poliittisiin pilapiirroksiin (Ylönen 2001), poliitikoista kerrottuihin vitseihin (Latvala 2015) ja sosiaalisen median alustoilla käytettyyn ironiaan ja huumoriin (Nikunen 2015).

Kansainvälisessä tutkimuksessa on käsitelty myös parlamenteissa käytettyä huumoria. Tutkimusta on tehty useissa maissa, joilla on sekä keskenään että Suomeen verrattuna hyvin erilainen poliittinen historia ja siihen liittyvä erilainen parlamentaarisen keskustelun perinne, kuten Kreikassa (Tsakona 2009), Espanjassa ja Isossa-Britanniassa (Márquez 2010), Saksassa (Mueller 2011) ja Malesiassa (Yoong 2012). Suomessa on tutkittu esimerkiksi poliitikkojen käyttämää ironiaa presidentinvaalikeskustelussa (Nuolijärvi ja Tiittula 2011) ja poliittisiin skandaaleihin johtanutta poliitikkojen huumoria (Herkman ja Koivukoski 2023). Huumoria, jota poliitikot käyttävät parlamentaarisisessa työssä, ei kuitenkaan Suomessa aiemmin ole tutkittu.

Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, kuinka paljon ja millaista huumoria suomalaiset kansanedustajat käyttivät eduskunnan täysistunnoissa 21., 22. ja 27.6.2023, kun eduskunta käsitteli pääministeri Petteri Orpon tiedonantoa hallituksensa ohjelmasta. Samalla tehdään tarkentavia määritelmiä huumoria ja siihen liittyviä ilmiöitä käsittelevään sanastoon, esimerkiksi esitellään *humoristinen lausahdus* yksikkönä, joka mahdollistaa huumorin käyttökertojen laskemisen. Aineistosta tehtyjen havaintojen pohjalta esitetään myös teoreettisia huomioita siitä, miten huumoria käytetään *parlamentarisessa puheessa* eduskunnassa.

PUHE EDUSKUNNAN TÄYSISTUNNOSSA

Tämä luku esittelee teoreettisen kehysten parlamentariselle puheelle (*parliamentary speech*, ks. Palonen 2012, 237; Turunen 2015), eli kansanedustajien julkiselle puheelle eduskunnan istuntosalissa. Tutkimuksessa käytettyä huumorin teoreettista kehystä sen sijaan esitellään myöhemmin useassa luvussa, aineiston ja tutkimuskysymysten esittelyn jälkeen. Huumorin analyysityökalut pystytään tällä tavalla esittelemään tutkimusaineistosta poimittujen esimerkkien kautta. Näin huumorintutkimuksen työkalujen relevanssi poliittisen retoriikan ja tässä tapauksessa erityisesti parlamentaarisen puheen tutkimukselle pystytään osoittamaan selkeämmin.

Perustuslain mukaan eduskunta säätää Suomen lait ja päättää valtion taloudesta. Eduskunnan istuntosalissa paitsi äänestetään, myös keskustellaan näistä asioista. Julkinen puhe parlamenteissa, kuten Suomen eduskunnassa, on usein vahvasti säädelyä, ja sitä voi kutsua jopa ritualisoiduksi (Ollila 2007, 61; Palonen 2012, 62). Parlamenttien säännöt pyrkivät tyyppillisesti luomaan tilan, jossa kanssakäyminen oletusarvoisesti erimielisten ihmisten välillä tulee mahdollisimman helpoksi ja erilaisten kantojen esittäminen mahdolliseksi (Turunen 2015, 107).

Lyhyesti sanottuna parlamentaarisessa puheessa kannatetaan ja vastustetaan asioita tiettyjen sääntöjen ja sopimusten puitteissa (Palonen 2012, 237). Monet parlamenteille tyypilliset säännöt ovat itse asiassa kaikelle keskustelulle tyypillisiä. Esimerkiksi vuorottelu (*turn-taking*) on normaalin keskustelun oletusarvo, kuten on myös keskustelun järjestely (*sequencing*), eli se, että tietynlaiset puheenvuorot, kuten kysymys ja vastaus, seuraavat tyypillisesti toisiaan (Turunen 2015, 164–172). Parlamenteissa nämä yleiset käytännöt on kuitenkin vahvistettu säännöiksi ja sopimuksiksi, mikä erottaa parlamentaarisen puheen ”normaalista” puheesta.

On kuitenkin hyvä huomata, etteivät kaikki puheeseen osallistuvat välttämättä pyri yhteistyöhön instituution tavoitteiden kanssa tai noudata sen sääntöjä. Eronteko institutionaalisen ja ”normaalin” puheen välillä ei siis ole mitenkään ehdoton (Turunen 2015, 106). Parlamentaarista puhetta ohjaavat lisäksi myös monet muut seikat kuin varsinaiset säännöt. Puhe eduskuntasalissa on ensinnäkin julkista, ja median läsnäolo tekee puheesta istuntosalissa monien kansanedustajien mukaan täysin erilaista kuin muualla eduskunnassa käytävä keskustelu (Pekonen 2011, 103–105). Valiokuntien kokoushuoneissa tavoitteena on usein neuvotella kompromisseja, toisin kuin istuntosalissa (Ollila 2007, 153). Asiapohjaisella argumentoinnilla, joka voidaan hyväksyä jopa yli puoluerajojen, on valiokunnissa siksi vahvempi rooli (Pekonen 2011, 195–198). Myös monet yleisemmät poliittisen puheen säännöt vaikuttavat parlamentaariseen puheeseen. Poliittisessa puheessa ei esimerkiksi välttämättä aidosti vastata esitettyihin kysymyksiin, vaan sen sijaan saatetaan vain toistella omia väitteitä, minkä vuoksi poliittinen puhe, myös parlamentaarinen puhe, voi toisinaan muistuttaa enemmän useita rinnakkaisia yksinpuheluita kuin yhteisymmärrykseen pyrkivää keskustelua (Paloheimo ja Wiberg 2012, 331).

Monet kansanedustajat pitävätkin täysistuntoja eräänlaisena teatterina, jossa pidettyjä puheenvuoroja ei ole tarkoitettu poliittisen debatin käymiseen kansanedustajien välillä ja ratkaisujen löytämiseen, vaan näkyvyyden saamiseen mediassa ja kannattajien kosiskeluun (Aula ja Konttinen 2020, 20–21; Ollila 2007, 61; Pekonen 2011, 107–109). Tosiasia onkin, että vaikka täysistunto tekee eduskunnan viralliset päätökset ja ilmaisee eduskunnan lopulliset näkemykset (Hidén 2006, 115–116), se ei silti ole eduskunnan tärkein areena, mitä tulee toteutuvan politiikan sisältöön. Eduskunnan sisällä toimii instituutioita, joiden suora vaikutus eduskunnan päätösten sisältöön on täysistuntoa paljon merkittävämpi. Monet kansanedustajat korostavat eduskunnan päätökset valmistelemissa valiokunnissa tehtävää vaikuttamista eduskuntatyön kaikkein tärkeimpänä osana (Aula ja Konttinen 2020, 20; Ollila 2007, 51; Pekonen 2011, 151). Valiokuntien lisäksi myös puolueiden eduskuntaryhmillä, joissa tehdään paljon keskeistä epävirallista taustatyötä, on eduskunnan päätöksenteossa hyvin vahva asema (Honka-Hallila 2006, 305; Isaksson 2017, 146–147). Istuntosalissa keskustelu ei sen sijaan enää vaikuta päätöksiin (Ollila 2007, 61; Pekonen 2011, 99). Parlamentaarisen puheen merkitystä ei täten pidä etsiä ensisijaisesti siitä, onnistuuko se vaikuttamaan suoraan eduskunnan tekemien päätösten sisältöön. Sen sijaan keskustelulla eduskunnan istuntosalissa on muita arvoja.

On demokratian kannalta hyvin olennaista, että myös vähemmistöön jäävien näkemysten ja perustelujen olemassaolo tulee tunnustetuksi ja ne päästään lausumaan julkisesti. Myös parlamentaarista enemmistöä edustavien käsitysten edustajien täytyy joutua julkisesti todistelemaan oman näkemyksensä paremmuutta (ks. Pekonen 2011, 114–115). Julkinen keskustelu parlamentissa on siis merkittävää, vaikka jo ennalta tiedetään hallituksella olevan riittävä enemmistö haluamiensa päätösten tekoon. Poliittisen puheen merkitys ei siis typisty siihen, toteutuiko puhujan toivoma

asiantila puheen jälkeen eikä eduskunnan merkityksen pohtiminen saisi typistyä vain päätöksistä käytäväksi keskusteluksi tai kulloisenkin enemmistön vallankäytön arvioinniksi (ks. Palonen 2012, 256). Koska parlamentaarinen puhe on julkista, se tuottaa merkityksiä myös muusta kuin kulloinkin käsittelyssä olevasta lakialoitteesta tai muusta asiasta. Parlamentin keskustelujen dynamiikat heijastelevat laajempia kulttuurisia, historiallisia ja sosiaalisia dynamiikkoja, ja keskustelu parlamentissa voi muuttaa esimerkiksi lain luonteen ja merkityksen osalle suuresta yleisöstä, vaikka laki itsessään ei muuttuisi (Turunen 2015, 363). Lain puolesta äänestäminen ja sen puolesta puhuminen voivat myös tarkoittaa useiden erilaisten sosiaalisten ja kulttuuristen arvojen tukemista. Puheet ovat eduskunnan keskeisiä tekoja, vaikka usein kuuleekin ajatuksen, että puheet ja teot ovat toisistaan erillisiä asioita (Palonen 2012, 236). Poliittisessa keskustelussa on usein kyse vähintään yhtä paljon ongelman määrittelemisestä kuin ratkaisun hakemisesta. Ongelman nimeäminen on jo merkittävä voitto poliittisessa debatissa. (Paloheimo ja Wiberg, 333.) Istuntosali voikin olla yksittäiselle edustajalle merkittävin areena tuoda näkemyksiään esiin asioissa, joita käsittelevissä valiokunnissa hänellä ei ole paikkaa. Istuntosali on myös paikka, jossa kansanedustaja voi nostaa esiin toivomiaan agendoja esimerkiksi hallitus–oppositio-jaon kautta määräytyvien agendojen rinnalle (Pekonen 2011, 100–101). Suomen kaltaisessa medioituneessa yhteiskunnassa median kautta käytetään monenlaista poliittista valtaa (Noppari ja Niemi 2017, 260–264) ja julkisuudessa nähdyn ja kuullun tuleminen on erottamaton, olennainen ja laajasti tutkittu osa poliitikon työtä (esim. Herkman 2011; Isotalus 2017). Laajan näkyvyyden hankkiminen omille poliittisille tavoitteille ei ole niiden toteutumisen kannalta välttämättä vähempiarvoista kuin tavoitteiden edistäminen suljettujen ovien takana valiokunnissa ja eduskuntaryhmissä.

AINEISTO JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Kokoomuksen puheenjohtajan, pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmasta ”Vahva ja välittävä Suomi”¹ keskusteltiin kesällä 2023 eduskunnan täysistunnoissa kolmena päivänä, yhteensä noin 26 ja puolen tunnin ajan. Keskiviikkona 21.6. hallitusohjelmaa käsiteltiin hieman yli yhdeksän tunnin ajan, 12.40–22.00. Torstaina 22.6. sitä käsiteltiin noin kuusi tuntia, 10.03–16.01. Juhannusviikonlopun vuoksi seuraava käsittelypäivä oli vasta tiistaina 27.6., jolloin ohjelmaa käsiteltiin vielä noin yksitoista tuntia, 12.00–23.08.²

Juuri nämä eduskunnan istunnot valittiin aineistoksi, koska oli luultavaa, että erilaiset vastakkainasettelut näkyisivät retoriikassa erityisen voimakkaasti, kun käsiteltiin hallitusohjelmaa, johon hallitus oli tiivistänyt koko kautensa tavoitteet. Koska istunnoissa ei käsitelty lainkaan ”rutiiniasioita”, joista voi vallita laaja yhteisymmärrys eduskunnassa, keskustelun oli syytä olettaa olevan kärjekkäämpää kuin arkisemmissä istunnoissa. Jännitettä lisäsivät muutkin seikat. Kuilu oppositioon jääneiden ja hallitukseen menneiden puolueiden välillä oli jo vaaleissa ollut suuri (Strandberg 2023, 96–99) ja sitä levensi entisestään kahden puolueen kilpailu samoista äänestäjistä: keskusta kärsi vaaleissa suuren tappion ja menetti jo toistamiseen noin kymmenen prosenttia äänestäjistään perussuomalaisille (Grönlund 2023, 27). Hallitusneuvottelujen alusta lähtien kokoomuksesta ja perussuomalaisista oli myös piikitelty toistuvasti keskustaa siitä, että se oli jättäytynyt oppositioon³. Jännitteinen tilanne ruokkii helposti huumoria. Sen

eri muotojen avulla voidaan tehdä paljon paineisessa tilanteessa tarvittavaa, kuten ilmaista loukkauksia ja loukkaaviksi koettuja väitteitä tai muutoin rikkoa keskustelun yleisiä sääntöjä sallitummin, sekä osoittaa ja vahvistaa ryhmien välisiä rajoja, mutta toisaalta myös laukaista jännitteitä ja helpottaa erimielisyyden sietämistä (Dews ym. 1995; Dolitsky 1992; Jorgensen 1996; Meyer 2000; Toplak ja Katz 2000). Aineistossa siis nähtiin huumoria todennäköisesti tiheimmässä kuin keskimääräisissä eduskunnan täysistunnoissa. Tämä tuotti rikkaan aineiston, josta oli mahdollista erottaa monia erilaisia huumorin aspekteja.

Täysistunnot katseltiin tätä tutkimusta varten läpi eduskunnan verkkolähetystallenteina⁴. Samaan aikaan tapahtumia verrattiin täysistuntojen pöytäkirjoihin⁵. Kaikki mahdollisesti humoristiset kohdat taulukoitiin siinä muodossa, jossa ne oli merkitty täysistuntojen pöytäkirjoihin. Tässä tutkimuksessa käytetyt litteraatit ovat siis peräisin näistä pöytäkirjoista. Myös tämän tutkimuksen viittaukset puheenvuorojen kellonaikoihin viittaavat pöytäkirjoihin merkittyihin aikoihin, jolloin kyseessä oleva puheenvuoro on aloitettu. Välihuudoille merkitty aika on sen puheenvuoron alkamisajankohta, jonka aikana välihuuto on esitetty. Puhemiesten lausahdukset on ajoitettu toteamusta edeltävän puheenvuoron alkamisajankohdan mukaan, tai mikäli puheenvuoroja ei vielä ole pidetty, istunnon alkamisen ajankohdan mukaan. Täysistunnoista kirjattiin tällä tavalla ylös yhteensä 420 kohtaa, jotka vaikuttivat mahdollisesti humoristisilta. Näistä karsiutui lähiluvussa pois 137, joten lopullinen aineisto koostuu 283 *humoristisesta lausahduksesta*.

Huumorille ei ole olemassa vakiintunutta yksikköä, joten ”humoristinen lausahdus” on väistämättä jossain määrin tulkinnanvarainen fraasi. Tässä tutkimuksessa yhdeksi humoristiseksi lausahdukseksi, eli yhdeksi yksiköksi huumoria, on laskettu yksittäisessä puheenvuorossa yhteen kohteeseen kohdistuva huumori. Yksittäinen puheenvuoro voi siis pitää sisällään useamman kuin yhden humoristisen lausahduksen, jos puhuja vaihtoi puheenvuoronsa aikana huumorin kohdetta. Näiden lausahdusten lähiluku tehtiin käyttäen myöhemmin tarkasti esiteltäviä määritelmiä huumorista ja sen lähikäsitteistä.

Aineistoa karsiutui pois melko paljon kahdesta syystä. Kaikista lausahduksista ei ensinnäkään voi varmuudella sanoa, onko ne tarkoitettu humoristisiksi. Esimerkiksi kun puhemies Jussi Halla-aho kehotti edustajia pyytämään halutessaan puheenvuoroja ”painamalla paneelin V niin kuin vastaus -painiketta”⁶, kyseessä voi olla sanotun selventäminen ja alleviivaaminen. On kuitenkin myös mahdollista, että kyseessä on humoristinen viittaus Alan Mooren ja David Lloydin ”V niin kuin verikosto” -sarjakuvaromaanin (Moore ja Lloyd 2005) nimeen. Perussuomalaiset perusti Jussi Halla-ahon johdolla vuoden 2019 eduskuntavaaleissa paljon huomiota saaneen tv-mainoskampanjansa ”V niin kuin ketutus”⁷ tähän samaiseen sarjakuvaan. Halla-aho käytti useissa muissa kohdissa selkeästi ironista puhetapaa, esimerkiksi käyttäessään vanhahtavaa puheenpartta viitatessaan eduskunnan täysistunnon vanhoihin sääntöihin: ”perinnäistapain mukaisesti edustajat teitittelevät toisiaan salikeskustelussa”⁸ ja ojentaessaan liian kauan puhunutta edustajaa huomauttamalla ”minuutti kestää kuusikymmentä sekuntia”⁹. On kuitenkin mahdollista tietää, onko ”V niin kuin vastaus” -lausahduksessa kyseessä huumori, joten se rajattiin ulos aineistosta.

Tällaisia epäselviä lausahduksia oli lopulta vain vähän. Yleisempi aineiston karsiutumisen syy oli se, että lausahdus osoittautui tarkemmassa analyysissä joksikin muuksi kuin huumoriksi. Näin on usein etenkin metaforien ja kärjistysten kohdalla. Esimerkiksi fraasi ”veronmaksajien

selkäranka ei ole väsymätön¹⁰ on värikäs tapa ilmaista metaforan avulla ajatus, että suomalaiset veronmaksajat eivät hyväksyisi veroasteensa nostamista tietyn rajan yli. Se ei kuitenkaan ole humoristinen tapa ilmaista kyseinen ajatus. Samoin kärjistävä lause ”pikavipeilläkö oletatte köyhimpien tämän maksavan?”¹¹ on värikäs tapa sanoa, että hallituksen uudistukset tulevat osalle suomalaisista kohtuuttoman kalliiksi, mutta sekään ei ole huumoria. Näihin erontekoihin huumorin ja sen lähikäsitteiden välillä palataan yksityiskohtaisesti myöhemmin.

Valittua aineistoa tutkimalla haluttiin selvittää ensinnäkin se, *kuinka paljon huumoria kansanedustajat käyttivät keskustelujen aikana ja oliko huumorin käytön määrässä merkittäviä eroja puolueiden välillä*. Hypoteesi oli, että huumoria nähtäisiin runsaasti. Toinen hypoteesi oli, että koska huumorin katsotaan yleensä kuuluvan populistiseen politiikan tekemisen tapaan (esim. Herkman 2019, 43–44), erilaisissa humoriskandaaleissa usein esiin noussut oikeistopopulistinen perussuomalaiset (Herkman ja Koivukoski 2023) erottuisi selkeästi muista puolueista käytetyn huumorin määrässä.

Toiseksi tutkittiin huumorin sisältöä. Tarkemmin sanottuna tutkittiin sitä, *millaisessa sävyssä huumoria esitettiin*, eli oliko huumorin tarkoituksena esimerkiksi keventää tunnelmaa vai tehdä jostakin tai jostakusta naurunalainen. Toinen sisältöön liittyvä kysymys oli se, *mihin tai keneen kansanedustajien huumori kohdistui*. Parlamentaarisen puheen keskeinen piirre on epäsymmetrinen suhde hallituksen ja opposition välillä (Turunen 2015, 109–110). Koska enemmistöhallituksella on lähtökohtaisesti kyky viedä päätöksensä läpi ilman opposition tukea, opposition rooliksi jää useimmiten vain mielipiteensä ilmaiseminen. Nimenomaan täysistunnossa oppositio pääsee näkyvästi haastamaan hallituksen päätökset ja suunnitelmat (Ollila 2007, 68). Tämä tapahtuu paitsi esittelemällä vaihtoehtoisia toimintatapoja myös politiikkaan olennaisesti kuuluvilla retoriikan keinoilla, esimerkiksi vastustajan naurunalaiseksi tekemisellä (Ollila 2007, 140). Hallituksen ja opposition välisessä julkisessa kilpailussa esimerkiksi kärjistyksillä ja vastapuolen mollaamisella on aina merkittävä rooli (Reunanen ja Harju 2012, 55–58). Huumoria on ilmeisen helppo käyttää juuri tällaisiin tarkoituksiin. Siksi tutkimuksen hypoteesi oli, että huumoria käytettäisiin parlamentaarisessa puheessa paljon opposition ja hallituksen välillä vastapuolen pilkkaamiseen.

Kolmanneksi tutkimuksessa haluttiin tehdä aineistosta tehtyjen havaintojen pohjalta teoreettisia johtopäätöksiä huumorin asemasta ja merkityksestä parlamentariselle puheelle yleisesti. Kuten edellä todettiin, parlamentarisella puheella ei lähtökohtaisesti pyritä vaikuttamaan päätöksiin kulloinkin käsitellyssä olevassa asiassa. Etenkään oppositiossa ei varmastikaan ajateltu, että hallitus saataisiin muuttamaan hallitusohjelman kirjauksia esittämällä täysistunnossa kritiikkiä tai vaihtoehtoisia ratkaisuja. Sen sijaan parlamentarisessa puheessa pyritään todistelemaan oman näkemyksen paremmuutta suurelle yleisölle, eli hieman kärjistäen, oppositio pyrki ensisijaisesti luomaan julkisuuteen mielikuvia huonosta hallitusohjelmasta ja kelvottomasta hallituksesta ja hallitus taas mielikuvia perusteettomasta kritiikistä ja kelvottomasta oppositiosta. Tätä taustaa vasten tutkimuksen loppupuolella pohditaan aineistosta tehtyjä havaintoja ja etsitään teoreettisia vastauksia myös kysymykseen siitä, *miksi huumoria käytettiin parlamentarisessa puheessa kuten käytettiin*.

HUUMORI

Seuraavaksi tarkennan sitä, mitä huumorilla ja siihen liittyvillä käsitteillä tässä tutkimuksessa tarkoitetaan. Tärkeimpinä käsitteinä avataan ironiaa ja sarkasmia, mutta myös sellaisten käsitteiden kuin metafora ja hyperbola suhdetta huumoriin käsitellään. Määritelmät ovat lingvistisiä, tarkemmin semiotiikan tutkimusalalta lähteviä. Niissä seurataan ennen kaikkea Victor Raskinin ja Salvatore Attardon määritelmiä huumorista sekä Marta Dynelin analyyssejä ironiasta ja sarkasmista. Huumori voidaan semiotiikan työkaluilla määritellä ja tunnistaa hyvällä tarkkuudella, eikä sen tunnistamisessa siksi ole tarpeen nojata esimerkiksi kontekstuaalisiin vihjeisiin, kuten nauruun tai muihin reaktioihin. Suurin osa ihmisten naurusta liittyy nimittäin arkipäivän sosiaalisiin tilanteisiin, joissa ei ole mukana minkäänlaista komiikkaa ja vaikka nauru liittyykin tiiviisti huumoriin, se liittyy myös paljoon muuhun (Fry 1994, 114; Provine 2000, 41–43; Ruch 2008, 23–24). Siksi huumorin tunnistaminen naurun tai muiden reaktioiden perusteella on haastavaa ja tunnistaminen voidaan tehdä merkittävästi luotettavammin sanotun rakenteita analysoimalla. Tällaisella analyysitavalla voidaan myös rajoittaa tutkijan omien esteettisten ja muiden tottumusten vaikutusta analyysiin.

Huumorin olennainen piirre on, että se on leikkisää viestintää (ks. Martin 2007, 108–109), jonka ytimessä ovat yllättävät oivallukset (ks. Koestler 1964, 91; Weems 2014, 27–30). Leikkisyys ei tarkoita hyvántahtoisuutta tai lempeyttä, vaan leikki voi olla myös julmaa ja kohtuutonta. Leikki viittaa tässä johonkin sellaiseen, jonka tekeminen tai huomaaminen tuottaa ainakin osalle osallistujista ja sivusta seuraajista mielikuvitukseen perustuvaa mielihyvää. Oivallus ei puolestaan tarkoita todellisuuden näkemistä jollain tapaa selkeämmin tai objektiivisemmin, vaan miellyttävää tunnetta siitä, että kykenee ymmärtämään haastavalla tavalla ilmaistun ajatuksen.

Huumoria selitetään tyypillisesti ainakin kahdesta eri teoreettisesta lähtökohdasta, inkongruenssista (*incongruity*) ja ylemmydestä (*superiority*) käsin. Näitä ei ole mielekäästä nähdä kilpailevina selitysmalleina, vaan komiikan eri aspekteja korostavina lähestymistapoina, joita molempia tarvitaan huumorin ymmärtämisessä (ks. Prado 1995, Ziv 1984, 2). Inkongruenssteoriat asettavat huumorin keskiöön viestin sisältämän ristiriidan, eli inkongruenssin, odotuksen ja toteutuneen asiantilan välillä (teorioista laajasti Attardo 2008). Tämä ei tietenkään ole huumorin riittävä ehto, sillä monet täyttymättä jääneet odotukset eivät ole itsessään humoristisia, ajatellaan vaikkapa kokouksen osanottajan myöhästymistä tai kesken lauseen katkeavaa puhelua. Ristiriidan tulee olla juuri tietynlaisen tuottaakseen humoristisen tulkinnan.

Huumorin tutkituin muoto on vitsi. Victor Raskinin erittäin vaikutusvaltaisen, paljon lainatun ja keskustellun määritelmän mukaan vitsin ytimessä on kaksi toisensa normaalisti poissulkevaa tapaa ymmärtää jokin ilmiö, sekä rakenne, joka saa yleisön vaihtamaan nopeasti toisesta ymmärtämisen tavasta toiseen (Raskin 1984, 114; ks. myös Attardo ja Raskin 1991; Attardo 2008, 108). Ilmiöiden ymmärtämistapojen välinen poissulkevuus tarkoittaa, että tietyssä kulttuurissa on tapana ajatella, että ne eivät voi toteutua yhtä aikaa (Raskin 1984, 111–114). Erotamme lähtökohtaisesti esimerkiksi sellaiset kategoriat kuin sairauden ja terveyden, ihmisen ja eläimen tai älykkyyden ja tyhmyyden toisistaan — mikään ei ole yhtä aikaa näitä molempia. Kun jokin kerronnan mekanismi siirtää yllättäen jonkin asian toisesta kategoriasta toiseen, syntyy vitsi.

Tämän tutkimuksen aineiston huumorista huomattava osa (57/283) on rakenteeltaan nimenomaan vitsejä (ks. taulukko 1). Niissä on jokin selkeästi tunnistettava tekijä, jolle osoitetaan

kaksi eri merkitystä, jotka sulkevat toisensa pois edellä kuvatulla tavalla. Kun opposition edustaja toteaa ”hallitusohjelmassahan on sanottu, että Suomi laitetaan liikkeelle, ja me oppositiossa teemme kaikkemme, että hallitus on liikkeellä koko ajan”¹² tai ”ennen vaaleja valtiovarainministeri Purra kutsui kulttuurista luksuspalveluksi, ja näyttää siltä, että hallituksen tavoitteena selvästi onkin tehdä kulttuurista luksuspalvelu, johon vain harvoilla on enää varaa”¹³, ovat kyseessä nimenomaan vitsit. Fraasit ”olla liikkeellä” ja ”luksuspalvelu” esitellään molemmissa puheenvuoroissa alkuperäisessä merkityksessään. Heti sen jälkeen ne saavat uudet, alkuperäisten kanssa yhteensopimattomat tavat ymmärtää ne. ”Olla liikkeellä” muuttuu fyysisestä suorittamisesta poliittisen vastuun kantamiseksi ja ”luksuspalvelu” ylimääräisestä turhakkeesta vain harvalukuiselle eliitille varatuksi etuoikeudeksi.

Samanlainen rakenne voidaan tunnistaa vitsien lisäksi myös muusta huumorista ja leikkisästä naurattamisesta. Voidaan katsoa, että jo vauvoja naurattavassa kurkistusleikissä aikuinen on yhtä aikaa läsnä ja poissa (Schultz 1976, 31–33) ja toista kutittava ihminen yhtä aikaa hyökkääjä ja vaaraton läheinen – tuntemattoman ihmisen kutitus ei naurata (Koestler 1964, 80–81). Huumorin keinot ovat lähtökohtaisesti rajattomat, mutta samanlainen inkongruentti rakenne voidaan tunnistaa siitä aina. Huumori muistuttaa juuri tässä mielessä ongelmanratkaisua tai oivaltamista (Koestler 1964, 91; Nuñez-Ramos ja Lorenzo 1997, 106–107; Paulos 1980, 10–11; Weems 2014, 27–30) ja myös siitä saatava nautinto on samantyyppistä. Ihmisen on tavalla tai toisella tunnistettava inkongruentit ajattelutavat ja pystyttävä sijoittamaan jokin ilmiö niihin molempiin.

Toinen komiikkaa selittävä tekijä on ylemmyys. Ylemmyysteorioiden lähtevät ajatuksesta, että huumorilla osoitetaan jonkun tai jonkin alemmuutta suhteessa humoristiin itseensä ja/tai humoristin yleisöön. Huumorissa on aina tai lähes aina mukana aggression elementti, ja erilaiset valta-asetelmiin ja kamppailuihin liittyvät kysymykset ovat huumorin ymmärtämisessä keskeisiä (esim. Kuipers 2008; Martin 2007, 49–54). Sigmund Freudin paljon lainatun ajatuksen mukaan huumori tarjoaa usein mahdollisuuden nauttia hyväksytysti muutoin paheksutuista asioista (Freud 2002, 129–130). Tämä voi tarkoittaa seksuaalisia tai muutoin tabuina pidettyjä aiheita, mutta myös esimerkiksi toisten tarkoituksellista loukkaamista tai sellaisia vahingonilon kaltaisia tunteita, jotka eivät ole tilanteessaan hyväksyttäviä (Zillman ja Cantor 1976, 109–110). Puhuttu huumori on siis usein verbaalista aggressiota. Kun hallituspuolueen kansanedustaja esimerkiksi toteaa ”olen kiitollinen siitä, että Suomen kansa aiheutti vihreän siirtymän tuolta hallituksesta sinne oppositioon”¹⁴, vahingonilo ja aggressio ovat ilmeinen osa vitsin tuottamaa nautintoa. Toki mukana on inkongruentti rakenne: ”vihreä siirtymä” merkitsee tavallisesti vihreiden keskeistä poliittista tavoitetta. Vitsi vaatii siis molempien merkitysten ymmärtämistä ja sovittamista yhteen ongelmanratkaisun tapaan. On kuitenkin turvallista olettaa, ettei vitsin nautinto synny pelkästään tästä oivalluksesta. Vihreiden vaalitappio oli merkittävä, ja puhuja on siitä vahingoniloinen, minkä lisäksi poliittisen vastustajan heikkous on miellyttävää huomata. Näyttäisi kuitenkin ylimieliseltä ja tyyliä vain pilkata toista puoluetta huonosta vaalimenestyksestä, sillä vahingoniloa pidetään yleisesti huonon voittajan merkinä. Esimerkissä vahingonilo siis ilmaistaan vitsin rakenteen yhteydessä, mikä on sallitumpi tapa ilmaista sitä.

IRONIA

Sana ”ironia” on merkitykseltään erittäin laaja. Se kattaa esimerkiksi tietynlaiset odottamatomat tapahtumat, eli ”kohtalon ironian”, draamallisen ironian ja sokraattisen ironian (Dynel 2018, 89; 2014a, 537). Tässä tutkimuksessa ironialla viitataan vain tietynlaiseen tarkoitukselliseen, leikkisään oivaltamiseen tähtäävään puhetapaan, jossa sanotaan muuta kuin tarkoitetaan. Vielä silloinkin ironia on laaja sateenvarjokäsite, jota on selitetty valtavalla määrällä erilaisia teorioita (teorioista laajemmin esim. Attardo 2008, 122). Toisissa teoretisoinneissa korostetaan avoimen teeskentelyn (*pretense* tai *pretence*, kts. Clark ja Gerrig 1984, Wilson 2006) merkitystä ironian ymmärtämisessä. Toisissa ironia nähdään ”kaikuna” (*echo*, erit. Sperber ja Wilson 1981), jolloin puhuja ikään kuin toistaa jonkun itsestään erillisen puhujan viestiä. Näissä molemmissa lähestymisissä on vahvuutensa ja heikkoutensa (esim. Garmendia 2014; Wilson 2006).

Vaikka ironiaa on määritelty monella tavalla, lähes kaikissa määritelmissä erotetaan toisistaan sanotun kirjaimellinen sisältö ja sanojan tarkoittama sisältö, minkä lisäksi näiden kahden sisällön välillä nähdään tyypillisesti vallitsevan ristiriidan (ks. Attardo 2008, 122–123; Dynel 2018, 91; Piskorskaja 2014, 667), joka vähintäänkin muistuttaa edellä esiteltyä humoristista inkongruenssia. Ironiassa esitetään jokin usein itsessään täysin mielekäs toteamus, joka kuitenkin esitysyhteydessään on ilmeisen sopimaton, inkoherentti. Koska inkoherenssi on kuitenkin selvästi tarkoituksellista, yleisö etsii toisen, sanomatta jätetyn merkityksen sanotun kontekstista ja vertaa näitä kahta toisiinsa. (Rahtu 2006, 29–30.) Vaikkei tämä sanotun ja tarkoitettun välinen ristiriita kata kaikkia tosielämän ironisilta vaikuttavia puheenvuoroja (Gibbs ym. 2014), se on varsin selitysvoimainen malli.

Kaikesta ironiasta voidaan erottaa toinenkin selkeä piirre. Ironiassa esitetään negatiivinen arvio jostain (esim. Dynel 2018, 94; 2016, 225; Garmendia 2010), joskin tähän arvioon voi liittyä myös positiivisia sävyjä (Garmendia 2014, 652). Esimerkiksi tokaisu ”tässähän keskustelu menee eteenpäin”¹⁵ on ironinen. Puhuja on pannut merkille, että keskustelu on junnannut paikallaan, minkä hän ilmaisee ilahtumalla tilanteesta, jossa tapahtuu päinvastaista. Ääneen lausuttu positiivinen arvio tietystä hetkestä ilmaisee sanomatta jätetyn negatiivisen arvion aiemmista hetkistä.

Jotkut tutkijat erottavat huumorin ja ironian ilmiöinä toisistaan, vaikka myöntävät niiden huomattavan samankaltaisuuden (esim. Dynel 2018, 431; Garmendia 2014, 652–653). Tässä tutkimuksessa ironian laskeminen yhdeksi huumorin merkittäväksi muodoksi on riittävän tarkka tapa määritellä ilmiöiden suhde. Ironiaa ja huumoria yhdistävät erittäin monet elementit, kuten luovuus ja yllätys, jotka voivat olla ehto koetululle huvittavuudelle, tai ainakin korostavat sitä (Attardo 2001, 208; Piskorskaja 2014, 669–670). Ennen kaikkea kuitenkin molemmat ovat leikkisää viestintää, jonka ytimessä ovat yllättävät, nopeat oivallukset, jotka rikkovat normaaleja tapoja käydä keskustelua. Ironian erityisestä asemasta kertoo kuitenkin se, että aineistossa se oli ylivoimaisesti yleisin huumorin muoto (138/283), kuten nähdään taulukosta 1.

Taulukko 1. Huumorin määrä ja muodot

Yht.	Ironia	Vitsi	Metafora	Parodia	Hyperbola	Anekdootti	Muu
283	138	57	25	17	12	8	16

HUUMORISTA EROTETTAVAT ILMIÖT: METAFORA JA HYPERBOLA

Useat muutkin kielelliset ilmiöt muistuttavat semanttiselta rakenteeltaan huumoria. Niitä myös käytetään usein huumorin aineksena. Tällaisia ilmiöitä ovat etenkin metafora, eli ilmaisun siirtäminen uuteen asiayhteyteen uudenlaisten merkitysten luomiseksi ja hyperbola, eli ilmeisen liioittelun käyttäminen tehokeinona. Aineistossa metafora toimi huumorin pohjana 25 kertaa ja hyperbola 12 kertaa. Muista taulukossa 1 mainituista huumorin muodoista sanottakoon, että parodialla tarkoitetaan ivallista matkimista ja anekdootilla lyhyttä totena esitettyä tarinaa, jossa kuvataan humoristista usein absurdia toimintaa tai tilannetta ilman varsinaista vitsin rakennetta.

Metaforaan ja hyperbolaan on hyvä kiinnittää erityistä huomiota, koska lopullisesta aineistosta ulosrajautuneessa materiaalissa ne olivat erittäin vahvasti esillä. Ne perustuvat ironian tavoin kirjaimellisesti sanotun ja tarkoitetun ristiriitaan, joten ne on helppo sekoittaa huumoriin ja ironiaan etenkin poliittisessa retoriikassa (Dyner 2014b, 632–633; Piata 2016). Likikään kaikki metaforinen ja hyperbolinen ei kuitenkaan ole humoristista, vaan niiden funktio puheessa voi olla esimerkiksi poeettinen tai havainnollistava. Tämä eronteko on tärkeä poliittista retoriikkaa arvioitaessa. Metaforasta kuitenkin tulee humoristinen esimerkiksi silloin, jos se yhdistää toisistaan riittävän etäiset ajatukset (Pollio 1996), eli jos se saattaa vitsin tapaan inkongruentit elementit hetkellisesti yhteen, mutta jättää niiden yhteensopivuuden kuitenkin osittaiseksi, selkeästi vain esityksensä asiayhteydessä mielekkääksi (Oring 2003, 5–6). Jos metafora sen sijaan on liian täysin ymmärrettävissä, kuten vaikkapa aiemmin mainitussa esimerkissä ”veronmaksajien selkäranka ei ole väsymätön”¹⁶, ajatukset yhdistyvät liian täydellisesti, eikä inkongruenssia ja sen myötä humoristisuutta synny.

Metaforat voivat olla humoristisia monista muistakin syistä, esimerkiksi koska niissä käytetty mielikuva on inkongruentti itsessään (Attardo 2015). Usein metaforien humoristisuus syntyy ylenpalttisesta yhdistelmästä inkongruenssia ja ylemmyyttä. Ajatellaan esimerkiksi seuraavaa esimerkkiä aineistosta: ”Nyt kierretään velkapullon korkkia kiinni, vaikka opposition tovereille kuinka maistuisi krapularyyppy.”¹⁷ Puhuja ilmaisee värikkäästi väitteen, että oppositioon jääneet vasemmistopoliitikot haluaisivat jatkaa velanottoa, mutta uusi hallitus on päättänyt vähentää sitä. Metafora on kaksinkertainen, velkapullon korkin sulkemisesta edetään vielä krapularyyppyyn. Tällaisen rakenteen ansiosta se ei varmastikaan ole liian yksinkertainen toimimaan huumorina. Alkoholien juomisen ja velanoton välillä on inkongruentti suhde, mutta myös yhdistäviä tekijöitä, kuten mielle yhtymä mahdolliseen riippuvuuteen. Samalla ajatus vasemmistopoliitikoista viinaan menevinä huithapeleina tuottanee poliittisessa oikeistossa miellyttävää ylemmyyttä.

Samanlaista rajanvetoa tehtiin aineistossa myös hyperbolan kohdalla. Aiemmin esitetty kärjistävä kysymys ”pikavipeilläkö oletatte köyhimpien tämän maksavan”¹⁸ on varmastikin voimakasta liioittelua ja siten hyperbolaa, mutta aukeaa sekin liian täysin. Lopputulos ei sisällä

riittävää inkongruenssia, koska pikavippien käyttäminen elämiseen ei ole yhteensopimaton ajatus todellisuuden kanssa. Sen sijaan toinen hallitusohjelmaa kritisoiva toteamus on humoristista hyperbolaa: ”tämä ei ole Suomen valtion hallitusohjelma — kunnianhimon osalta hyvä, jos on taloyhtiön hallituksen ohjelma”.¹⁹ Hallitusohjelman mitättömyyden liioitteleminen siirtyy tässä absurdille tasolle. Läsä ovat sekä inkongruentit elementit, että niiden väliltä löytyvä yhteys, sillä taloyhtiö ja valtio ovat molemmat oman hallituksensa hallinnoimia yksiköitä, mutta kokoluokissaan täysin yhteismitattomat. Hyperbola siis toimii huumorina samaan tapaan kuin aiempi metafora. Huumorin nautintoa epäilemättä myös tukee ajatus hallitusohjelman laatijoista epäpätevinä harrastelijoina.

HUUMORIN KOHTEEN MERKITYS: SARKASMI

Siinä missä ironia, hyperbola ja metafora liittyvät huumorin muotoon, *sarkasmi* liittyy sen kohteeseen. Etenkin ironia ja sarkasmi ovat suurelta osin päällekkäiset ilmiöt, joita sekä populaarissa kielenkäytössä että tutkimuksessa käytetään usein toistensa synonyymeinä (Dynel 2014a, 541–542; 2016, 226–227). Sarkasmi tarkoittaa kärjekästä usein henkilöön käyvää ivallisuutta. Se ei itsessään kuitenkaan välttämättä sisällä inkongruentteja rakenteita, vaan sen tunnusmerkit ovat vain nokkela kielenkäyttö ja tarkoitus halventaa kohdettaan (Dynel 2014b, 634; 2016, 234). Johtuen tästä selkeiden rakenteiden puuttumisesta sarkasmin tunnistaminen sellaisenaan on varsin tulkinnanvaraista. Raja pelkkiin loukkauksiin on hyvin häilyvä. Siksi sarkasmi on mukana tämän tutkimuksen aineistossa vain silloin, kun se on osa huumoria. Tästä on kuitenkin yksi hyvin tarkkarajainen poikkeus: nauru sarkasmina. Yhdessä nauraminen on tavallinen tapa ilmaista, että naurajilla on jaettua ääneen sanomatonta tietoa naurun kohteesta (Gibbs ym. 2014, 589). Nauru on myös tärkeä tapa tehdä rajanvetoa sosiaalisten ryhmien sekä esimerkiksi hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän välillä (Apte 1985, 54–55; Fine 1977). Kun esimerkiksi hallituspuolueen kansanedustaja totesi, että ”Suomen tie kohti hiilinegatiivisuutta alkaa Orpon hallituksesta”²⁰, reagoi useampi edustaja jaetulla pilkkanaurulla²¹. Tällä aivan ilmeisesti pyrittiin nolaamaan puhuja ja hänen näkemyksensä sarkastisella suhtautumisella, mutta ilman inkongruenssin osoittamista. Kaikkiaan vastaavia nauruja nähtiin aineistossa yhdeksän kertaa.

Sarkasmissa ovat vahvasti läsnä ylemmyyteen liittyvät huumorin elementit, ja sen tarkoituksena on nolata joku, jonka ei itse ole juurikaan mahdollista huvittua sarkasmita. Tämä on erottettava kriittisyydestä, joka voi ihmisten lisäksi kohdistua myös asioihin ja asiantiloihin. (Dynel 2018, 422; 2016, 232–233.) Sarkasmi ei ole vain kriittinen, vaan ihmisiä toisistaan erottava ja näiden välille arvojärjestyksiä rakentava tapa viestiä, myös liittyessään huumoriin. Siksi siihen kiinnitetään tässä tutkimuksessa erityistä huomiota. Kolme esimerkkiä avaa sarkasmin suhdetta kriittisyyteen.

”Te olitte valmiita ojentamaan kättänne vain näiden yritysten lompakkoa hamutaksenne”²² on esimerkki sarkastisesta huumorista. Fraasi ”ojentaa kätensä” saa kaksi toisensa poissulkevaa merkitystä, ahneen ja avuliaan eleen. Huumorin kohde, eli ”te”, on puhuttelun kohteena oleva edellinen hallitus, joka selvästi asemoidaan halveksittavan ahneeksi. Sen sijaan seuraava

esimerkki ei ole sarkastinen, vaikka huumori onkin kriittistä: ”Vahvasta ja välittävästä Suomesta taitaa olla tulossa heikko ja valittava Suomi”²³. Vitsi syntyy äänteiden samankaltaisuudesta sanoissa ”välittävä” ja ”valittava” sekä rytmin samankaltaisuudesta toisiinsa rinnastetuissa fraaseissa. Kohteena on hallitusohjelma ja sen vaikutukset, mutta huumorissa ei puututa ihmisten tai ihmisryhmien ominaisuuksiin. Vaikka kritiikki onkin viime kädessä suunnattu hallitusta vastaan, on eri asia sanoa ”hallitusohjelma saa aikaan kurjuutta” kuin ”hallitus saa aikaan kurjuutta” tai vielä henkilöidymmin ”Petteri Orpo hallituksineen saa aikaan kurjuutta”. ”Täällä varmaan juhannussaunan alkukierrokset jatkuvat tänäänkin”²⁴ toteaa edellisistä esimerkeistä vielä poiketen vain asiantilan. Keskustelun ”kuumeneminen” rinnastuu inkongruentilla tavalla saunan kuumenemiseen. Asiantila kuitenkin koskee koko läsnä olevaa edustajistoa, ei erityisesti mitään osaa siitä. Kohde on siis niin yleinen, että oletettavasti kaikki kuulijat voivat yhtä lailla huvittua sanotusta. Ensimmäisen esimerkin sarkastinen huumori erotti vahvasti ihmisiä ja ryhmiä toisistaan, kun taas tämän viimeisen esimerkin voi tulkita jopa yhdistävän yleisöään jaetun kokemuksen äärelle.

HAVAINTOJA AINEISTOSTA: HUUMORIA KÄYTETÄÄN PALJON

Puhuminen eduskunnassa on hyvin muodollinen tilanne, minkä ei välttämättä voitaisi katsoa edistävän leikkisiä puhetapoja, kuten huumoria. Puhemiehen virallisiin tehtäviin kuuluu valvoa, että keskustelu täysistunnossa käydään ”vakaasti ja arvokkaasti” (Hidén 2006, 113), ja tarvittaessa puhemiehet ovat antaneet kansanedustajille huomautuksia liian värikkästä kielenkäytöstä (Ollila 2007, 62). Tosin esimerkiksi ilman puheenvuoroa esitetyt toisinaan hyvinkin värikkäät välihuudot ovat vakituinen osa eduskunnan täysistuntojen arkea (Manner ym. 2012). Aineistosta on myös helppoa huomata, että ainakaan huumoria ei pidetä parlamentaariseen puheeseen sopimattomana elementtinä eikä puhemies puuttunut sen käyttöön kertaakaan kolmen tutkitun istuntopäivän aikana.

Ensimmäinen tutkimuskysymys oli se, kuinka paljon huumoria kansanedustajat käyttivät. Humoristiset lausahdukset on koottu puolueittain taulukkoon 2. Aineiston perusteella on selvää, että tutkimuksen hypoteesi huumorin runsaudesta osui oikeaan – puolueet näyttävät käyttävän huumoria varsin suuressa osassa puheenvuoroista. Vain RKP erottuu joukosta verrattain vähäisellä huumorin käytöllä. Puheenvuoroja jaettiin täysistunnoissa 528 ja humoristisia lausahduksia kuultiin 283. Osa näistä ei tosin sisällynyt jaettuihin puheenvuoroihin, vaan välihuutoihin tai puhemiesten toteamuksiin. Kiinnostava havainto oli, että perussuomalaiset, joilta voisi odottaa hyvin laajaa huumorin käyttöä, eivät erottuneet sen käyttömäärissä mitenkään erityisesti. Tämä tutkimuksen hypoteesi siis osoittautui vääräksi. Keskusta taas erottui aineistossa muista useamman edustajan puolueista huumorin erityisen tiheällä käytöllä.

Taulukko 2. Huumorin ja puheenvuorojen määrä sekä huumorin suhteellinen määrä puolueittain

	KOK	PS	SDP	KESK	VIHR	VAS	RKP	KD	LIIK
Humoristiset lausahdukset	41	76	55	48	10	15	2	7	3
Puheenvuorot	120	140	100	72	38	29	15	12	2
Humoristista lausahdusta per puheenvuoro	0,3	0,54	0,55	0,67	0,26	0,52	0,13	0,58	1,5

Sen lisäksi, että kaikki puolueet käyttivät huumoria, lähes kaikista puolueista löytyy useita huumorin käyttäjiä. Tiedot erillisistä huumorin käyttäjistä on koottu taulukkoon 3. Huumori ei selvästikään ole vain pienen edustajaryhmän erikoistaito, vaan laajemmin kansanedustajien hallitsema parlamentaarissa puheessa käytetty retorinen keino. Tässäkin keskustasta erottui muista: lähes kaikki sen edustajat käyttivät aineistossa huumoria osana puheenvuorojaan.

Taulukko 3. Huumorin käyttäjien määrä ja osuus edustajista puolueittain

	KOK	PS	SDP	KESK	VIHR	VAS	RKP	KD	LIIK
Käyttäjiä	15	25	18	19	6	6	2	2	1
% edustajista	31 % yht. 48	54 % yht. 46	42 % yht. 43	83 % yht. 23	46 % yht. 13	55 % yht. 11	20 % yht. 10	40 % yht. 5	100 % yht. 1

HAVAINTOJA AINEISTOSTA: HUUMORIA KÄYTETÄÄN POLIITTISEN VASTAPUOLEN PILKKAAMISEEN

Toinen tutkimuskysymys oli, millaisessa sävyssä huumoria esitettiin ja mihin se kohdistui. Tähän voidaan alkaa vastaamaan tutustumalla siihen, kuinka usein kansanedustajien käyttämässä huumorissa mukana oli sarkastinen elementti. Tämä suhde on avattu taulukossa 4. Kuten aiemmin kävi ilmi, tutkimuksessa käytetyn määritelmän mukaisesti sarkastinen huumori ei kohdistu asioihin ja ilmiöihin, vaan ihmisiin ja ihmisryhmiin. Näin ollen siinä myös korostuu ylemmyyden kokemus ja rajojen vetäminen ryhmien ja ihmisten välille. Karkeasti ottaen noin puolet täysistunnon huumorista oli sarkastista, eli kohdistettu ihmisiin. Kun huumorin kohteena olivat ihmiset, tämä tarkoitti käytännössä sitä, että opposition kohteena olivat hallituspuolueiden edustajat joko yksilöinä tai ryhminä ja hallituksen kohteena vastaavasti oppositio. Tämä jako siis vaikuttaa olevan, ei kovinkaan yllättävästi, hyvin merkittävä taustamuuttuja parlamentaarissa huumorissa.

Taulukko 4. Sarkastisen ja ei-sarkastisen huumorin suhde puolueittain

	KOK	PS	SDP	KESK	VIHR	VAS	RKP	KD	LIIK	Yht.
Huumori	41	76	55	48	10	15	2	7	3	257
Sarkastinen	16	36	30	20	7	9	0	2	1	121
Osuus	39 %	47 %	55 %	42 %	70 %	60 %	0 %	29 %	33 %	47 %

Syvennemmälle parlamentaarisen huumorin luonteeseen päästään tutustumalla siihen, mitkä tarkemmat aiheet nousivat huumorin kohteiksi. Noin puolessa eduskuntaryhmien huumorista huumorin kohde ei ollut suoraan poliittisen vastapuolen edustaja. Myös tällöin huumori oli kuitenkin useimmiten epäedullista juuri poliittiselle vastapuolelle. Esimerkiksi hallitusohjelmaan kohdistuva pilkka on luonnollisesti epämieluisaa hallituspuolueille ja mieluisaa oppositiolle. Seuraavaan on listattu koko aineistosta kaikki ne huumorin kohteet, sarkastiset ja ei-sarkastiset, jotka toistuvat vähintään kolme erillistä kertaa (17 aihetta, 218 lausahdusta). Listan ulkopuolelle jääneistä alle kolme kertaa esiintyvistä aiheista vitsailtiin yhteensä 20 kertaa.

Taulukko 5. Yleisimmät huumorin kohteet

	Humoristisia lausahduksia
Hallitusohjelma	33
Puhetavat salissa	30
Perussuomalaiset edustajineen, pl. ministerit	27
Keskusta edustajineen	21
Hallitus	21
Valtiovarainministeri Riikka Purra	13
Edellinen hallitus	12
SDP edustajineen	11
Kokoomus edustajineen, pl. ministerit	10
Pääministeri Petteri Orpo	9
Poliittinen vasemmisto	7
Oppositio	5
Sukupuolisensitiivisyys	5
Vihreät	4
Maahanmuutto	4
Eriarvoisuus yhteiskunnassa	3
Vasemmistoliiton puheenjohtaja Li Andersson	3
Ei tunnistettavaa kohdetta	45

Huumoria, jolla ei ollut lainkaan tunnistettavaa kohdetta, nähtiin 45 kertaa. Tällainen kohteen huumori sisälsi muun muassa itseironisia sävyjä, kuten edustajan todetessa ”tässä ulko- ja puolustuspolitiikan osuudessa on niin paljon hyviä asioita, että ne eivät tähän viiteen minuuttiin mahtuneet, joten pyydän toisen puheenvuoron kehuakseni ne loputkin”²⁵. Edelle listatuista aiheista ”puhetavat salissa” on varmaankin epämääräisin. Salikeskustelun sävyä, yleisiä toimintatapoja ja muita ominaisuuksia kommentoitiin toistuvasti sellaisilla huomioilla kuin ”myös totuutta kannattaa yrittää muistaa pitää esillä”²⁶ tai ”esitetään vahvoja argumentteja, ja kohta seuraavassa puheenvuorossa tietenkin ne kumotaan”²⁷. Jos nämä kaksi humorististen lausahdusten ryhmää jätetään huomiotta, lähes kaikki muu huumori on joko suoraan tai välillisesti opposition ja hallituksen välistä pilkantekoa. Vain kolme muuta huumorin aiheita, sukupuolisensitiivisyys, maahanmuutto ja eriarvoisuus yhteiskunnassa, nousevat tälle listalle. Sukupuolisensitiivisyys on myös mukana hieman sattumalta. Kun SDP:n Tuula Haatainen takelteli puheenvuoronsa alussa ”Herra... Rouva puhemies”, puhetta johtanut kokoomuksen Paula Risikko korjasi humoristisesti ”Oletettu”²⁸. Tämän jälkeen istunnossa useampi edustaja viittasi puhemieheen humoristisesti eri tavoin ”oletettuna”.

Aineiston suurimman aihekokonaisuuden voidaan katsoa muodostuvan hallitukseen kokonaisuutena (21) ja hallitusohjelmaan (33) kohdistuvasta kriittisestä huumorista (yht. 54), jota luonnollisesti esitti oppositio. Jos mukaan lasketaan myös perussuomalaisten (yht. 40) ja kokoomuslaisten (yht. 19) osakseen saama huumori, hallitus oli istunnoissa huumorin kohteena suoraan ja välillisesti ainakin 113 kertaa. Jos vastaavalla tavalla lasketaan oppositio osakseen saama pilkka, lopputulokseksi saadaan 63 humoristista lausahdusta. Parlamentarisessa puheessa hallitus, sen puolueet, ministerit ja edustajat olivat siis noin kaksi kertaa oppositiota useammin pilkan kohteena. Hypoteesi, että huumoria käytettäisiin parlamentarisessa puheessa paljon opposition ja hallituksen välillä vastapuolen pilkkaamiseen sai siis sekin vahvistuksen. Oppositio tosin käytti huumoria hallituksen pilkkaamiseen merkittävästi enemmän kuin hallitus oppositio.

Kiinnostavaa on, että sekä hallituksessa että oppositiossa toiseksi suurin puolue sai selvästi suurimman osan pilkasta osakseen. Hallituksessa perussuomalaiset edustajineen ja ministereineen olivat sarkastisen huumorin kohteena kaksi kertaa useammin (yht. 40) kuin hallitus kokonaisuutena (21) tai päähallituspuolue kokoomus edustajineen ja ministereineen (yht. 19). Oppositiossa taas keskusta oli edustajineen sarkastisen huumorin kohde selvästi useammin (21) kuin pääoppositiopoolue SDP edustajineen (11), oppositio (5) tai edellinen hallitus (12).

ANALYYSI: HUUMORI OSANA PARLAMENTAARISTA PUHETTA

Huumoria nähtiin aineistossa runsaasti, mikä ei ole yllättävää. Täysistunto on kansanedustajien omassakin katsannossa vahvasti mediafoorumi, jolla pyritään saamaan median ja suuren yleisön huomio. Huumori on tähän hyvä tapa. Puhe, joka tarjoaa kuuntelijalle palkkioita, saa todennäköisesti myös kuulijoiden huomion osakseen (Torkki 2006, 91). Huumorin tarjoama mielihyvä on näin ajateltuna hyvin käyttökelpoinen retorinen syötti. Voidaan sanoa, että ”[p]oliitikon tärkein lahjakkuuden laji on kyky tulla valituksi” (Paloheimo ja Wiberg 2012, 331). Valituksi tullakseen poliitikon on pysyttävä äänestäjien mielissä ja huomion hankkiminen

esimerkiksi huumorilla on tällöin tärkeä osa poliitikon työtä. Myöskään se ei ole oikeastaan yllättävää, että hallitus on oppositiota useammin huumorin kohteena, sillä enemmistöhallitus on eduskunnan istuntosalissa lähtökohtaisesti se aktiivinen toimija, jonka toiminnasta keskustellaan. Aineistona käytetyissä istunnoissa käsiteltiin nimenomaan hallituksen suunnitelmia koko hallituskaudelle. Koska oppositio ei tietenkään ollut samalla tavalla keskustelun fokuksena, vaan arvioitavana olevan toiminnan kommentoija, on luontevaa, että siihen myös kohdistui vähemmän huumoria. Sama koskee useimpia täysistuntoja: puheenaiheena on tyypillisesti se, mitä hallitus tekee, joten myös huumori kohdistuu helpoiten siihen.

Aineiston analyysin kautta päästään pohtimaan myös sitä, miksi juuri *tietynlaista huumoria* nähtiin parlamentaarisisessa puheessa paljon. Aineiston pohjalta voidaan tehdä tästä ainakin yksi todennäköisesti laajasti yleistettävissä oleva huomio. Tärkein sarkastisen huumorin kohde hallituksessa oli siis toiseksi suurin puolue perussuomalaiset, oppositiossa taas toiseksi suurin puolue keskusta, ei siis oppositio tai hallitus kokonaisuutena eikä kummankaan suurin puolue. Tämä ilmiö voidaan selittää huumorin inkongruenssi- ja ylemmyysteorioiden avulla. Henri Bergsonin kuuluisan näkemyksen mukaan nauru, jota Bergson käyttää metaforana huumorille, on ennen kaikkea yhteisön langettama rangaistus sääntöjen noudattamatta jättämisestä: ”Nauru on ennen kaikkea korjaavaa. Sen tarkoituksena on nöyryyttää, sen on annettava kohteeseen joutuneelle henkilölle tuskallinen olo. Naurun kautta yhteiskunta kostaa sitä vastaan otetut vapaudet” (Bergson 2000, 138). Tämä on varsin mekanistinen ja yksipuolinen näkemys huumorista (ks. Hietalahti 2018, 104–112), mutta tuntuu erittäin osuvalta arvioitaessa voimakkaasti säädellyn parlamentaarisen puheen suhdetta huumoriin. Sekä keskusta että perussuomalaiset olivat nimittäin nimenomaan hallitusneuvottelujen ja niiden tuloksena syntyneen hallitusohjelman kontekstissa rikkoneet tiettyä näkymätöntä rajaa ottamalla vapauksia järjestelmää vastaan, minkä vuoksi niiden toiminta oli helppo nähdä itsessään inkongruenttina. Tämä raja oli opposition ja hallituksen eronteko.

Keskustan voidaan katsoa jakavan paljon poliittisia näkemyksiä kokoomuksen ja perussuomalaisen kanssa. Jättäytyttyään ulos hallitusneuvotteluista puolueesta jopa annettiin ymmärtää, että se on valmis tukemaan hallitusta monissa asiakysymyksissä²⁹. Tästä näkökulmasta katsottuna keskusta siis toimi oppositio–hallitus-ajan väärällä puolella osana vasemmistoenemmistöistä oppositiota. Tästä, kuten sanottu, kokoomus ja perussuomalaiset myös piikittelivät keskustaa julkisuudessa. Perussuomalaisilla on puolestaan populistisena puolueena pitkä historia eliittien vastustajana esiintymisessä. Tällaisen retoriikan ongelma kuitenkin on se, että ”[k]un populistinen liike pääsee valtaan, sen protestilta putoaa pohja” (Herkman 2016, 14). Hallituspaikan myötä puolueen johto siirtyi itse kaikkein korkeimpaan poliittiseen eliittiin. Myös tämä voidaan tulkita samantapaiseksi rajaloukkaukseksi kuin keskustan oppositioon jääminen: ettekös te ole väärällä puolella aita? Molemmat puolueet voi siis omassa toiminnassaan nähdä inkongruentteina ja siksi huumorin luontevana aineksena. Tai bergsonilaisittain: puolueet ovat ylittäneet yhteisön asettaman rajan opposition ja hallituksen välillä ja siksi ne ovat ansainneet tulla palautetuksi ruotuun naurulla.

Puolueet olivat keskenään eri puolilla hallitus–oppositio-jaossa, joka on aineiston perusteella vahva parlamentaarisen huumorin jännitteen pohja. Molempien asema tässä jaossa oli lisäksi ristiriitainen, inkongruentti, niiden historiasta ja parlamentin vallitsevasta tilanteesta johtuen. Siksi on huumorintutkimuksen näkökulmasta ymmärrettävää, että juuri nämä kaksi puoluetta päätyivät niin usein vastapuolen huumorin kohteeksi. Humoristisessa inkongruenssissahan oli

kyse juuri siitä, että jotkin asiantilat eivät lähtökohtaisesti voi toteutua yhtä aikaa, joten ilmiö, joka yllättäen näyttäytyy näiden välisenä, on humoristinen. Ei tietenkään ole mikään todellinen moraalinen rike olla oppositiossa tai hallituksessa vastoin jonkun odotuksia. Kumpikaan puolue ei ollut toiminut väärin. Mutta oletus hallituksen ja opposition keskinäisestä poissulkevuudesta on vahva ja siksi tällaisia ”rikkeitä” voitiin tehokkaasti käyttää aineksena etenkin sarkastisessa huumorissa, joka rakentuu nimenomaan inkongruenssin ja ylemmyyden yhdistelmän varaan.

Parlamentarisessa puheessa tällaisten asetelmien on syytä olettaa myös toistuvan. Tiettyt henkilöt ja ryhmät ovat tiettyinä hetkinä otollisia kohteita huumorille ja sarkasmille, koska niiden toiminta on tavalla tai toisella ristiriidassa parlamentariselle toiminnalle asetettujen odotusten tai sääntöjen kanssa. Tällaisiin kohteisiin voi kanavoitua paljon pilkkaa ja verbaalista aggressiota huumorin kautta, vaikka tämän aggression aiheuttava jännite olisi jotain paljon yleisempää, kuten eduskunnan perustavanlaatuinen jännite hallituksen ja opposition välillä. Aiheesta kuitenkin tarvittaisiin lisää tutkimusta.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Huumoria käytetään eduskunnan täysistunnoissa niin paljon, että varsin ilmeisesti sitä pidetään hyvänä tapana viestiä omia näkemyksiä ja tavoitteita kaikissa puolueissa, ainakin osana parlamentaarista puhetta. Huumoria vaikuttavat käyttävän kaikki puolueet ja suuri osa kansanedustajista. Huumorilla voikin olla parlamentarisessa puheessa potentiaalia tuoda vaihtoehtoisia näkemyksiä näkyviin enemmistönäkemyksen rinnalle, mikä voi monipuolistaa poliittista keskustelua. Tämä toki riippuu siitä, missä määrin suuri yleisö saa tietoa eduskunnassa sanotusta. Olisikin kiinnostavaa jatkossa tutkia esimerkiksi sitä, parantaako huumori parlamentaarisen puheen mahdollisuuksia saada näkyvyyttä mediassa.

Toisaalta on olemassa vaara, että huumori polarisoi keskustelua ja kasaa eduskunnan kiistoja ”syntipukkien” selkään. Viime vuosina julkisessa keskustelussa on toistuvasti oltu huolissaan keskustelun eduskunnassa muuttumisesta aggressiivisemmaksi ja toisia vähemmän kunnioittavaksi³⁰. On hyvä huomioda, että huumori voi tehdä juuri verbaalisesta aggressiosta ja pilkasta hyväksyttävämpää sekä henkilöidä sitä. Olisikin kiinnostavaa tutkia jatkossa myös, millä tavalla ensinnäkin kansanedustajat ja toiseksi erilaiset yleisöt suhtautuvat parlamentaarisen huumorin eri muotoihin.

Tutkitussa aineistossa humoristisen pilkan eräänlainen polttopiste oli toisaalta keskustassa, toisaalta perussuomalaisissa. Kyse oli kuitenkin myös henkilöityneestä huumorista: valtiovarainministeri Riikka Purra oli kaikkein yleisimpien sarkastisen huumorin kohteiden joukossa. Oletettavasti tässäkin kyseessä oli yksi laajemman oppositio–hallitus–jännitteen purkautumistie, ei pelkästään Purran henkilöön aidosti liittyvä kritiikki. Onkin hyvä huomata, ettei huumorin käyttö ole parlamentarisessa puheessa tapa keventää keskustelua, vaan ensisijaisesti verbaalisen aggression muoto. Sen laaja käyttö voi johtaa vastakkainasettelujen voimistumiseen ja jopa kiistojen henkilöitymiseen yksittäisten kansanedustajien tai ministerien joutuessa huumorin polttopisteeksi. Tämä ei välttämättä edesauta tavoitetta pitää eduskunnan istuntosali paikkana, jossa erimieliset ihmiset ja näkemykset pystyvät mahdollisimman helposti kohtaamaan.

KIITOKSET JA RAHOITUS

Tutkimus on osa kaksivuotista Poliittinen huumori demokratian valtakamppailussa -hanketta (POHU-hanke), jota rahoittaa Koneen säätiö (apuraha myönnetty 2021).

VIITTEET

1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>
2. Käsittelyajat on laskettu Eduskunnan verkkolähetyksistä, ks. viite 4.
3. Esim. Ahonen 2023, Waris 2023
4. <https://verkkolahetys.eduskunta.fi/fi/taysistunnot/taysistunto-16-2023?end=21534>, <https://verkkolahetys.eduskunta.fi/fi/taysistunnot/taysistunto-17-2023>, <https://verkkolahetys.eduskunta.fi/fi/taysistunnot/taysistunto-18-2023>.
5. Eduskunnan täysistuntojen pöytäkirjojen asiakohdat PTK 16/2023/vp5, PTK 17/2023/vp2 ja PTK 18/2023/vp5.
6. Puhemies Jussi Halla-aho (ps.) 27.6. klo 12.15, samanlainen muotoilu myös 21.6. klo 19.05.
7. Esim. Nurmi 2019, Laakso ym. 2019.
8. Puhemies Jussi Halla-aho (ps.) 27.6. klo 18.09.
9. Puhemies Jussi Halla-aho (ps.) 22.6. klo 11.34.
10. Mira Nieminen (ps.) 22.6. klo 11.57.
11. Laura Meriluoto (vas.) 21.6. klo 19.18.
12. Jouni Ovaska (kesk.) 21.6. klo 18.37.
13. Eeva-Johanna Eloranta (sd.) 27.6. klo 13.58.
14. Janne Heikkinen (kok.) 22.6. klo 13.47.
15. Antti Lindtman (sd.) 22.6. klo 14.11.
16. Miko Bergbom (ps.) 27.6. klo 19.07.
17. Onni Rostila (ps.) 27.6. klo 18.45.
18. Laura Meriluoto (vas.) 21.6. klo 19.18.
19. Hannu Hoskonen (kesk.) 21.6. klo 15.58.
20. Mari-Leena Talvitie (kok.) [tuntemattomat naurajat] 22.6. klo 10.38.
21. Siteeraus ja sitä seuraava nauru ovat kuunneltavissa Eduskunnan verkkolähetyksessä ”Täysistunto 22.6.2023 klo 10” kohdasta 00:37:02, <https://verkkolahetys.eduskunta.fi/fi/taysistunnot/taysistunto-17-2023>.
22. Joakim Vigelius (ps.) 27.6. klo 20.49.
23. Anna-Kristiina Mikkonen (sd.) 22.6. klo 12.13.
24. Ville Valkonen (kok.) 22.6. klo 10.10.
25. Timo Heinonen (kok.) 27.6. klo 17.49.
26. Mika Kari (sd.) 21.6. klo 19.13.
27. Hannu Hoskonen (kesk.) 27.6. klo 20.24.
28. Varapuhemies Paula Risikko (kok.) 21.6. klo 15.41.
29. Esim. Sundman 2023.
30. Esim. Sutinen 2018, Hartikainen ja Teittinen 2019, Nieminen 2021, Hyttinen 2023.

LÄHTEET

- Ahonen, Hannamari. 2023. Halla-aho tylyttää keskustan linjaa. *Iltasanomat* 20.4.2023. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/6bc0b16b-91e0-4645-a4ce-fd29994e84db>. Viitattu 9.12.2023.
- Apte, Mahadev L. 1985. *Humor and Laughter. An Anthropological Approach*. Lontoo: Cornell University Press.
- Attardo, Salvatore. 2015. Humorous metaphors. Teoksessa Geert Brône; Kurt Feyaerts ja Tony Veale (toim.), *Cognitive Linguistics and Humor Research*. Berlin ja Boston: Mouton de Gruyter, 91–110.
- Attardo, Salvatore. 2008. A primer for the linguistics of humor. Teoksessa Victor Raskin (toim.), *The Primer of Humor Research*. Berliini: Mouton de Gruyter, 101–156.
- Attardo, Salvatore. 2001. *Humorous texts. A Semantic and Pragmatic Analysis*. Berliini: Mouton de Gruyter.
- Attardo, Salvatore ja Raskin, Victor. 1991. Script theory revis(it)ed: Joke similarity and joke representation model. *Humor* 4:3/4, 293–347.
- Aula, Ville ja Konttinen, Lea. 2020. *Miten kansaa edustetaan? – Selvitys kansanedustajien työstä eduskuntatyön uudistamiseksi*. Sitran selvityksiä 165. Helsinki: Sitra.
- Bergson, Henri. 2000 (alkup. 1899). *Nauru. Tutkimus komiikan merkityksestä*. Helsinki: Loki-Kirjat.
- Clark, Herbert H. ja Gerrig, Richard J. 1984. On the Pretense Theory of Irony. *Journal of Experimental Psychology: General* 113:1, 121–126.
- Dews, Shelly; Kaplan, Joan ja Winner, Ellen. 1995. Why not say it directly? The social functions of irony. *Discourse Processes* 19:3, 347–367.
- Dolitsky, Marlene. 1992. Aspects of unsaid in humor. *Humor* 5:1/2, 33–43.
- Dynel, Marta. 2018. *Irony, Deception and Humor: Seeking the Truth About Overt and Covert Untruthfulness*. Berlin ja Boston: De Gruyter Mouton.
- Dynel, Marta. 2016. Pejoration via sarcastic irony and sarcasm. Teoksessa Rita Finkbeiner; Jörg Meibauer ja Heike Wiese (toim.), *Pejoration*. Amsterdam ja Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 219–240.
- Dynel, Marta. 2014a. Linguistic approaches to (non)humorous irony. *Humor* 27:4, 537–550.
- Dynel, Marta. 2014b. Isn't it ironic? Defining the scope of humorous irony. *Humor* 27:4, 619–639.
- Eduskunta. 21.6.2023. Pöytäkirjan asiakohta PTK16/2023/vp5. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_16+2023+5.aspx. Viitattu 11.9.2023.
- Eduskunta. 22.6.2023. Pöytäkirjan asiakohta PTK17/2023/vp2. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_17+2023+2.aspx. Viitattu 11.9.2023.
- Eduskunta. 27.6.2023. Pöytäkirjan asiakohta PTK18/2023/vp5. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_18+2023+5.aspx. Viitattu 11.9.2023.
- Fine, Gary Alan. 1977. Humour in situ: The role of humour in small group culture. Teoksessa Anthony J. Chapman ja Hugh C. Foot (toim.), *It's a funny thing, humour*. Oxford: Pergamon, 315–318.
- Freud, Sigmund. 2002 (alkuperäinen 1905). *The joke and it's relation to the unconscious*. Lontoo: Penguin Books.
- Fry, William F. 1994. The biology of humor. *Humor* 7:2, 111–126.
- Garmendia, Joana. 2014. The Clash: Humor and critical attitude in verbal irony. *Humor* 27:4, 641–659.
- Garmendia, Joana. 2010. Irony is critical. *Pragmatics & Cognition* 18:2, 397–421.
- Gibbs, Raymond W., Bryant, Gregory A. ja Colston, Herbert L. 2014. Where is the humor in verbal

- irony? *Humor* 27:4, 575–595.
- Grönlund, Kimmo. 2023. Party choice. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Kim Strandberg (toim.), *Finland turned right. Voting and public opinion in the parliamentary election of 2023*. Turku: Åbo Akademi University, 19–27.
- Hartikainen, Jarno ja Teittinen, Paavo. 29.10.2019. Kansanedustajista on tullut ivallisia sivaltajia, sanovat eduskuntaryhmien johtajat. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006288785.html>. Viitattu 11.9.2023.
- Herkman, Juha. 2019. *Populismien aika*. Tampere: Vastapaino
- Herkman, Juha. 2016. Populismien ongelma? *Talous ja yhteiskunta* 44:3, 10–15.
- Herkman, Juha. 2011. *Politiikka ja mediajulkisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Herkman, Juha ja Koivukoski, Joonas. 2023. Kikkelikortista vieraslajeihin: huumoriskandaalit suomalaisessa politiikassa 1990–2020. *Media ja viestintä* 46:3, 1–28.
- Hidén, Mikael. 2006. Juridiikkaa ja muotoja eduskuntatyössä. Teoksessa Mikael Hidén, ja Helena Honka-Hallila. *Miten eduskunta toimii*. Suomen eduskunta 100 vuotta 6. Helsinki: Edita, 10–180.
- Hietalahti, Jarno. 2018. Huumorin ja naurun filosofia. Helsinki: Gaudeamus.
- Honka-Hallila, Helena. 2006. Eduskunta sosiaalisena työyhteisönä. Teoksessa Mikael Hidén, ja Helena Honka-Hallila. *Miten eduskunta toimii*. Suomen eduskunta 100 vuotta 6. Helsinki: Edita, 182–349.
- Hyttinen, Kati. 21.6.2023. Ville Merinen tunteikkaasta puheestaan eduskunnassa: ”Ehkä rohkeinta mitä olen koskaan tehnyt”. *Mtv*. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/ville-merinen-tunteikkaasta-puheestaan-eduskunnassa-ehka-rohkeinta-mita-olen-koskaan-tehnyt/8725548#gs.45rnrl>. Viitattu 11.9.2023.
- Isaksson, Guy-Erik. 2017. Eduskunta – kohti normaalia parlamentarismia. Teoksessa Mari K. Niemi, Tapio Raunio ja Ilkka Ruostetsaari (toim.), *Poliittinen valta Suomessa*, 139–159. Tampere: Vastapaino.
- Isotalus, Pekka. 2017. *Mediapoliitikko*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jorgensen, Julia. 1996. The functions of sarcastic irony in speech. *Journal of Pragmatics* 26:5, 613–634.
- Koestler, Arthur. 1964. *The Act of Creation*. Lontoo: Hutchinson ja Co.
- Koivukoski, Joonas. 2019. Journalistinen uutissatiiri hybridinä genrenä - Noin viikon uutisten ja Uutisraportin tekijöiden itseymmärrys ja käsitteellinen rajatyö. *Media ja Viestintä* 42:1, 26–46.
- Koivukoski, Joonas ja Ödmark, Sara. 2020. Producing journalistic news satire: How nordic satirists negotiate hybrid genre. *Journalism Studies* 21:6, 731–747.
- Kolehmainen, Marjo. 2015. *Satiiriset Itse valtiat: Poliittinen huumori suomalaisessa julkisuudessa*. Tampere: Tampere University Press.
- Kuipers, Giseline. 2008. The sociology of humor. Teoksessa Victor Raskin (toim.), *The Primer of Humor Research*. Berliini: Mouton de Gruyter, 361–398.
- Kumon-Nakamura, Sachi; Glucksberg, Sam ja Brown, Mary. 1995. How about another piece of pie: The allusional pretense theory of discourse irony. *Journal of Experimental Psychology: General*, 124:1, 3–21.
- Laakso, Ville; Puukka, Päivi ja Koivisto, Matti. 27.3.2019. Tutkijat: Perussuomalaisten vaalivideo toimi kohun logiikkaa hyödyntämällä, levityksessä apuna videon paheksujat. *Yle*. <https://yle.fi/a/3-10709338>. Viitattu 11.9.2023.
- Latvala, Pauliina. 2015. Poliittiset henkilökaskut ja vitsit vallan kommentoijina. Teoksessa Knuuttilla, Seppo; Hakamies, Pekka ja Lampela, Elina (toim.) *Huumorin skaalat. Esitys, tyyli, tarkoitus*. Kalevalaseuran vuosikirja 94. Helsinki: SKS, 166–187.

- Manner, Henrik; Winter, Lasse ja Wiberg, Matti. 2012. Välihuudot eduskunnan täysistuntopöytäkirjoissa vaalikaudella 2007–2011: Määrällinen tarkastelu. *Politiikka* 52:2, 31–147.
- Martin, Rod A. 2007. *The Psychology of Humor: An Intergrative Approach*. Lontoo: Elsevier.
- Márquez, Aurelia Carranza. 2010. The faces of humor: Humor as catalyst of face in the context of the British and the Spanish Parliament. *Humor* 23:4, 467–504.
- Meyer, John C. 2000. Humor as a double-edged sword: four functions of humor in communication. *Communication Theory* 10:3, 310–331.
- Moore, Alan ja Lloyd, David. 2005. *V niinkuin verikosto*. Tampere: Egmont.
- Mueller, Ralph. 2011. Fun in the German parliament? Teoksessa Villy Tsakona ja Diana Elena Popa (toim.), *Studies in Political Humour: In Between Political Critique and Public Entertainment*. Amsterdam ja Philadelphia: Johns Benjamins Publishing Company, 33–60.
- Nieminen, Anna-Sofia. 19.3.2021. Yle selvitti: Tahallista väärinymmärtämistä, henkilökohtaisuuksiin menoa ja vihamielisyyttä – näin kansanedustajat kuvailevat eduskunnan kärjistynyttä keskustelukulttuuria. *Yle*. [https://yle.fi/aihe/artikkeli/2021/03/19/yle-selvitti-tahallista-vaarinymmartamista-henkilokohtaisuuksiin-menoa-ja](https://yle.fi/aihe/artikkeli/2021/03/19/yle-selvitti-tahallista-vaarinymmartamista-henkilokohtaisuuksiin-menoa-ja-viitattu). Viitattu 11.9.2023.
- Nikunen, Kaarina. 2015. Politics of irony as the emerging sensibility of the anti-immigrant debate. Teoksessa Rikke Andreassen and Katherine Vitus (toim.), *Affectivity and Race: Studies from the Nordic Context*, Farnham: Ashgate, 21–42.
- Noppari, Elina ja Niemi, Mari K. 2017. Sopuleista someaikaan – median valta politiikassa. Teoksessa Mari K Niemi, Tapio Raunio ja Ilkka Ruostetsaari (toim.), *Poliittinen valta Suomessa*, 245–268. Tampere: Vastapaino.
- Nuñez-Ramos, Rafael ja Lorenzo, Guillermo. 1997. On the aesthetic dimension of humor. *Humor* 10:1, 105–116.
- Nuolijärvi, Pirkko ja Tiittula, Liisa. 2011. Irony in political television debates. *Journal of Pragmatics* 43:2, 572–587.
- Nurmi, Lauri. 25.3.2009. Näkökulma: Perussuomalaisten vaalivideo sisältää poliittista väkivaltaa – yritys juottaa liberaaleille näiden omia kyyneleitä on muuttunut hengenvaaralliseksi peliksi. *Iltalehti*. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/ae2f2a82-ddce-4f9b-8d36-a9f55c846cde>. Viitattu 11.9.2023.
- Ollila, Anne. 2007. Ammattina kansan edustaminen. Teoksessa Anne Ollila ja Heikki Paloheimo, *Kansanedustajan työ ja arki*. Suomen eduskunta 100 vuotta 5. Helsinki: Edita, 10–171.
- Oring, Elliott. 2003. *Engaging Humor*. Chicago: University of Illinois Press.
- Paloheimo, Heikki ja Wiberg, Matti. 2012. *Politiikan perusteet*. Helsinki: Sanoma Pro.
- Palonen, Kari. 2012. *Parlamentarismi retorisena politiikkana*. Tampere: Vastapaino.
- Paulos, John Allen. 1980. *Mathematics and humor*. Chicago ja Lontoo: The university of Chicago press.
- Pekonen, Kyösti. 2011. *Puhe eduskunnassa*. Tampere: Vastapaino.
- Piata, Anna. 2016. When metaphor becomes a joke: Metaphor journeys from political ads to internet memes. *Journal of Pragmatics* 106, 39–56.
- Piskorska, Agnieszka. 2014. A relevance-theoretic perspective on humorous irony and its failure. *Humor* 27:4, 661–685.
- Pollio, Howard R. 1996. Boundaries in humor and metaphor. Teoksessa Mio S. Jeffery ja Albert S. Katz (toim.), *Metaphor. Implications and Applications*. New York: Routledge, 231–254.
- Prado, Carlos G. 1995. Why analysis of humor seems funny. *Humor* 8:2, 155–165.
- Provine, Robert R. 2000. *Laughter. A Scientific Investigation*. Lontoo: Penguin Books.

- Rahtu, Toini. 2006. *Sekä että. Ironia koherenssina ja inkoherenssina*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Raskin, Victor. 1984. *Semantic mechanisms of humor*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Renvall, Mika ja Reunanen, Esa. 1998. Kaiken pelastava journalistinen ironia: teoria ja käytäntö. *Media ja Viestintä* 21:3, 4–23.
- Reunanen, Esa ja Harju, Auli. 2012. *Media iholla. Poliitiikan julkisuus kansanedustajien ja aktivistien kokemana*. Tampere: Tampere University Press.
- Ruch, Willibald. 2008. Psychology of humor. Teoksessa Victor Raskin (toim.), *The Primer of Humor Research*. Berliini: Mouton de Gruyter.
- Schultz, Thomas R. 1976. A cognitive-developmental analysis of humour. Teoksessa Anthony J. Chapman ja Hugh C. Foot (toim.) *Humour and Laughter: Theory, Research and Applications*. Lontoo: John Wiley & sons, 11-36.
- Sperber, Deirdre ja Wilson, Dan. 1981. Irony and the use-mention distinction. <https://dan.sperber.fr/wp-content/uploads/IronyAndTheUseMentionDistinction.pdf>. Viitattu 5.6.2024. Alkup. teoksessa Peter Cole (toim.), *Radical Pragmatics*. Lontoo: Elsevier, 295–318.
- Strandberg, Kim. 2023. “Us and them” - Affective polarization among voters of different parties. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Kim Strandberg (toim.), *Finland turned right. Voting and public opinion in the parliamentary election of 2023*. Turku: Åbo Akademi University, 93–99.
- Sundman, Robert. 22.8.2023. Keskusta väläyttää tukea hallitukselle erottuakseen muusta oppositiosta. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009800731.html>. Viitattu 9.12.2023.
- Sutinen, Teija. 4.9.2018. Eduskunnan keskustelukulttuuri joutuu syksyllä puhemiehen syyniin – Ville Niinistön mukaan syy on hallituksen: ”Sitä saa mitä tilaa”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005814438.html>. Viitattu 11.9.2023.
- Toplak, Maggie ja Katz, Albert N. 2000. On the uses of sarcastic irony. *Journal of Pragmatics* 32:10, 1467–1488.
- Torkki, Juhana. 2006. *Puhevalta. Kuinka kuulijat vakuutetaan*. Helsinki: Otava.
- Tsakona, Villy. 2009. Humor and image politics in parliamentary discourse: a Greek case study. *Text ja Talk* 29:2, 219–237.
- Turunen, Jaakko. 2015. *Semiotics of politics. Dialogicality in parliamentary talk*. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Waris, Olli. 19.4.2023. Orpolta piikki harvinaisen ratkaisun tehneelle keskustalle. *Iltä-Sanomat*. <https://www.is.fi/politiikka/art-2000009529758.html>. Viitattu 9.12.2023.
- Weems, Scott. 2014. *Ha! The science of when we laugh and why*. New York: Basic Book.
- Wilson, Deirdre. 2006. The pragmatics of verbal irony: Echo or pretence? *Lingua* 116:10, 1722–1743.
- Ylönen, Marja. 2001. *Pilahistoria. Suomi poliittisissa pilapiirroksissa 1800-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: SKS.
- Yoong, David. 2012. The case of humor in the malaysian house of representatives. *Humor* 25:3, 262–283.
- Zareff, Janne. 2020. *Miten vallalle nauretaan. Poliittinen satiiri suomalaisessa televisiossa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Zareff, Janne. 2012. *Journalistinen komiikka: teoreettisia ja käytännöllisiä avauksia*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Zillman, Dolph ja Cantor, Joanne R. 1976. A disposition theory of humor and mirth. Teoksessa Anthony J. Chapman ja Hugh C. Foot (toim.) *Humour and Laughter: Theory, Research and Applications*. Lontoo: John Wiley & sons, 93-116.
- Ziv, Avner. 1984. *Personality and sense of humor*. New York: Springer.

KIRJOITTAJATIEDOT

JANNE ZAREFF
FT, apurahatutkija
janne.zareff@gmail.com